

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-104>

УДК 336.221:631.11

Черкас Т.С., Долженко І.І.

Національний університет біоресурсів та природокористування

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Стаття присвячена розкриттю науково-практичних підходів щодо визначення ролі податкового планування в системі фінансового управління підприємства. Розглянуто сутність, мету, завдання податкового планування, а також обґрунтовано його роль в системі фінансового управління підприємства. Визначені основні підходи науковців відносно класифікації принципів податкового планування. Вивчено показники для формування системи оцінювання податкового навантаження та ефективності податкової політики підприємства щодо мінімізації податкових платежів. Запропоновано реалізацію концепції податкового планування через принципи, методи, інструменти, моделі податкового менеджменту. Розкрито взаємозв'язок між складовими процесу реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організацій.

Ключові слова: податки, податкове навантаження, податкове планування, принципи, методи, інструменти.

Cherkas Tetiana, Dolzhenko Inna

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

TAX PLANNING AS A COMPONENT OF THE ENTERPRISE FINANCIAL MANAGEMENT SYSTEM

Summary. The article is devoted to the disclosure of scientific and practical approaches to determining the role of tax planning in the system of financial management of the enterprise. Most of the work left out of the question of developing a comprehensive tax planning system in the context of a dynamic change in tax legislation. The corporate tax system is an important regulator of the economy. Tax, and can stimulate production and scientific and technological progress, limit price increases and inflation. But at the same time, it is holding back investment, reducing consumption, slowing down savings and savings. Perfect tax planning can significantly improve business practices, increase production profitability, strengthen commercial settlement as a basis for a stable financial position and stable operation of the enterprise and fulfill its obligations to the budget, bank and counterparties. The essences, purpose, task of tax planning are considered, and its role in the system of financial management of the enterprise is substantiated. The main approaches of scientists to the classification of tax planning principles are determined. The indicators for the formation of the system of assessment of the tax burden and the effectiveness of the enterprise tax policy to minimize tax payments were studied. The importance of tax planning as a factor of economic growth of economic entities is studied and under what circumstances it is caused. It can be argued that tax planning, closely interacting with finance, accounting, supply, is one of the basic tools for calculating business performance indicators, because such calculation without tax consequences does not reflect the complete picture of the economic situation. The implementation of the concept of tax planning through principles, methods, tools, models of tax management is proposed. The relationship between the components of the process of implementing the concept of tax planning in the organizational management system is revealed. Conclusions have been made regarding the implementation of tax planning elements in enterprises, which requires a sound use of methods and unconditional adherence to tax planning principles.

Keywords: taxes, tax burden, tax planning, principles, methods, tools.

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки визначення ролі податкового планування в управлінні податками на підприємстві є дуже актуальним, тому що рівень податкового навантаження має тенденцію до зростання. До того ж більшу частину економіки складає тіньовий сектор, в якому податкові платежі до бюджету не сплачуються. Тому особливого значення набуває впровадження в систему управління податками підприємства підсистеми податкового планування.

Однак існує проблема недостатньої теоретичної та методологічної бази для впровадження методів податкового планування в практику, оскільки на даному етапі розвитку підприємницької діяльності жодне підприємство України не має відділу податкового планування або окремих спеціалістів у цій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним та практичним аспектам податко-

вого планування присвячено наукові праці таких вчених, як П.К. Бечко [1], В.А. Горб [2] Л.М. Єріс [4], А.Г. Загородній [5]. Водночас, віддаючи належне значному науковому доробку цих та інших вчених, варто підкреслити, що увага авторів здебільшого сконцентрована на вивченні окремих аспектів податкового планування. Низка завдань концептуального, теоретико-методичного та практичного характеру залишається недостатньо вирішеними, що ускладнює процес організації податкового планування на вітчизняних підприємствах. Зокрема, поза увагою в більшості робіт лишилися питання розробки комплексної системи податкового планування в умовах динамічної зміни податкового законодавства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні немає єдиного підходу до економічної сутності податкового планування, його мети, завдань та формування концепції з її складових у системі менеджменту

(принципів, методів, інструментів та моделей), а також реалізації податкового менеджменту в підприємстві. Саме ці проблеми, а також їх теоретичне та прикладне значення визначили вибір теми та актуальність основних напрямів наукового дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розробка теоретичних основ та практичних напрямів удосконалення податкового планування у фінансовій системі управління на підприємстві.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку вітчизняна податкова система характеризується складністю, мінливістю та надмірним податковим навантаженням, що призводить до зниження ділової активності, збільшення частки збиткових підприємств, правової незахищеності платників податків та тінізації діяльності суб'єктів господарювання. За таких умов процес успішного функціонування та розвитку підприємств залежить від ефективності податкового планування, здійснення якого дозволить підвищити якість управлінських рішень, націлених на мінімізацію податкових ризиків та оптимізацію податкових платежів підприємства.

У науковій літературі не існує єдності стосовно тлумачення поняття «податкове планування», що породжує необхідність дослідження його економічного змісту та визначення його особливостей. Для детального аналізу підходів до визначення податкового планування розглянемо сутність поняття у визначеннях різних авторів. Так, науковці у своїх дослідженнях трактують податкове планування, як: інтеграційний процес, систему заходів, діяльність, сукупність інструментів, методів, прийомів, способів і засобів інформаційно-аналітичного забезпечення [6]. На нашу думку, така багатовекторність у трактуванні сутності поняття «податкове планування» викликана відсутністю його чіткого визначення у нормативних документах та пов'язана з підвищенням актуальності його застосування в практиці господарювання сучасних підприємств, що спричинено достатньо високими витратами на оплату податків, зборів та інших обов'язкових платежів. Ми вважаємо, що трактування податкового планування як системи заходів або інструменту дещо звужує його сутність та не враховує складності і багатоаспектності даної категорії. Визначення податкового планування як діяльності, на наш погляд, є дискусійним, оскільки діяльність характеризує процес взаємодії людини з об'єктами управління, завдяки чому досягається свідомо поставлена мета, яка виникла внаслідок появи потреби.

Таким чином, на основі аналізу та узагальнення досліджень вітчизняних та зарубіжних економістів запропоновано податкове планування розглядати як процес оптимізації податкових платежів, ефективного вибору або зміни режиму оподаткування та зменшення податкових ризиків підприємства в контексті чинного податкового законодавства, що дозволяє максимізувати прибутковість та ринкову вартість підприємства в теперішньому та майбутніх періодах.

У сучасних умовах господарювання вітчизняні підприємства переважно використовують у своїй діяльності разові дії в сфері податкового планування, що знижує ефективність його ре-

зультатів. З огляду на це, на підприємстві необхідно впровадити комплексну систему податкового планування, що включатиме цільовий, інформаційний, організаційний та функціональний блок податкового планування, що дозволить об'єднати низку взаємодіючих і взаємообумовлених компонентів та міститиме моніторинг виконання податкових планів і оперативного коригування розроблених заходів.

Значущим чинником для забезпечення позитивної динаміки ділової активності є оптимальний рівень податкового навантаження. Через те, що платник податків прагне зменшити своє податкове навантаження, а держава – мобілізувати якнайбільшу суму коштів для виконання своїх функцій, оподаткування обов'язково має базуватися на принципі відкритості. Тому перед державою виникає завдання щодо створення таких умов, які б виключали випадки ухилення, а тим більше уникнення, від сплати податків, а перед суб'єктами господарювання постає проблема надання достовірної та правдивої інформації про фінансові результати господарства у податкові органи.

Оцінка податкового навантаження має бути обов'язковою при аналізі впливу податків на фінансово-господарську діяльність підприємства. Аналіз абсолютного податкового тиску охоплює:

- просторовий аналіз податків і зборів;
- часовий аналіз податків і зборів, які сплачуються;
- аналіз динаміки і структури податкових платежів.

Проте розрахунок розміру абсолютного податкового тиску не зможе дати повне уявлення про рівень впливу податків і зборів на результативність діяльності господарства. Тому паралельно з показниками абсолютного податкового тиску розраховуються показники відносного податкового тиску.

Комплекс відносних показників, які використовують при аналізі податкового навантаження, представлений в таблиці 1.

Збільшення або зменшення податкового навантаження підприємства залежить від виду його діяльності та обраної системи оподаткування. Зміна або розширення видів діяльності суттєво впливають на суму податкових платежів, при цьому розраховується найбільш ефективний варіант отримання позитивного результату.

Концепція податкового планування – це система поглядів платників податків на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою оптимізації податкових платежів чи зміни терміну їх сплати, відповідно, збільшення доходів та прибутків суб'єктів господарювання. Взаємозв'язок складників реалізації концепції податкового планування в організації наведено на рис. 1.

Ми пропонуємо, щоби концепція податкового планування на підприємстві базувалась на відповідних принципах, а її реалізація, використання методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів дали змогу контролювати виконання податкових зобов'язань, підвищили ефективність планування податків, змінили термін сплати чи оптимізували податкові платежі.

Отже, під податковим плануванням розуміються способи вибору «оптимального» поєднання

**Комплекс відносних показників, які використовують
при аналізі податкового навантаження**

№ з/п	Показник	Розрахунок	Економічний зміст
<i>1. Загальне податкове навантаження</i>			
1.1	Рівень ефективності оподаткування	$ЕСП=Пзаг/БП$	Показує відношення загального обсягу податкових відрахувань до бази оподаткування
1.2	Рівень податкомісткості реалізованої продукції (податкоспроможності підприємства)	$КВР=Пзаг/ВР$	Визначає питому вагу загальних податкових платежів, які здійснює підприємство в бюджет із суми виручки від реалізації
1.3	Рівень податкового навантаження доходів	$Пнд=Пзаг/Д$	Визначає частку всіх податків і зборів у доходах суб'єкта господарювання
1.4	Рівень податкового навантаження витрат	$Пнв=Пзаг/В$	Частка всіх податків і зборів у витратах суб'єкта господарювання
1.5	Рівень податкового навантаження прибутку	$Пнп=Пзаг/П$	Частка всіх податків і зборів у прибутку суб'єкта господарювання
1.6	Дохід на 1 гривню сплачених податків	$Дп=Д/Пзаг$	Показник обернений до коефіцієнта податкового навантаження доходів
<i>2. Податкове навантаження з податку на додану вартість</i>			
2.1	Коефіцієнт податкового навантаження доходів із ПДВ	$Пндпдв=(ПЗ-ПК)/Д$	Частка ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету в загальній сумі доходів
2.2	Коефіцієнт податкового навантаження витрат із ПДВ	$Пнвпдв=(ПЗ-ПК)/В$	Частка ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету в загальній сумі витрат
2.3	Коефіцієнт податкового навантаження витрат від реалізації продукції із ПДВ	$Пнврпдв=(ПЗ-ПК)/ВР$	Частка ПДВ, що підлягає сплаті до бюджету у виторзі від реалізації продукції

Джерело: розроблено автором за даними [7]

побудови правових форм відносин і можливих варіантів їх інтерпретації в рамках діючого податкового законодавства. І його можна визначити, як вибір між різними варіантами методів здійснення діяльності і розміщення активів, спрямований на досягнення можливо більш низького рівня податкових зобов'язань. Очевидно, що в ідеалі таке планування має бути перспективним, оскільки багато рішень, що приймаються в рамках проведення угод особливо при проведенні великих інвестиційних програм,

дуже дорогі, і їх необґрунтованість може спричинити за собою великі фінансові втрати.

Тому податкове планування має ґрунтуватися не тільки на вивченні діючих податкових законів та інструкцій, але і на загальній принциповій позиції, що займають фіскальні органи з тих чи інших питань, проектах податкових законів, напрямків податкових реформ, а також на аналізі напрямів податкової політики, що проводиться урядом. Ефективність податкового планування завжди слід співвідносити з витратами на його

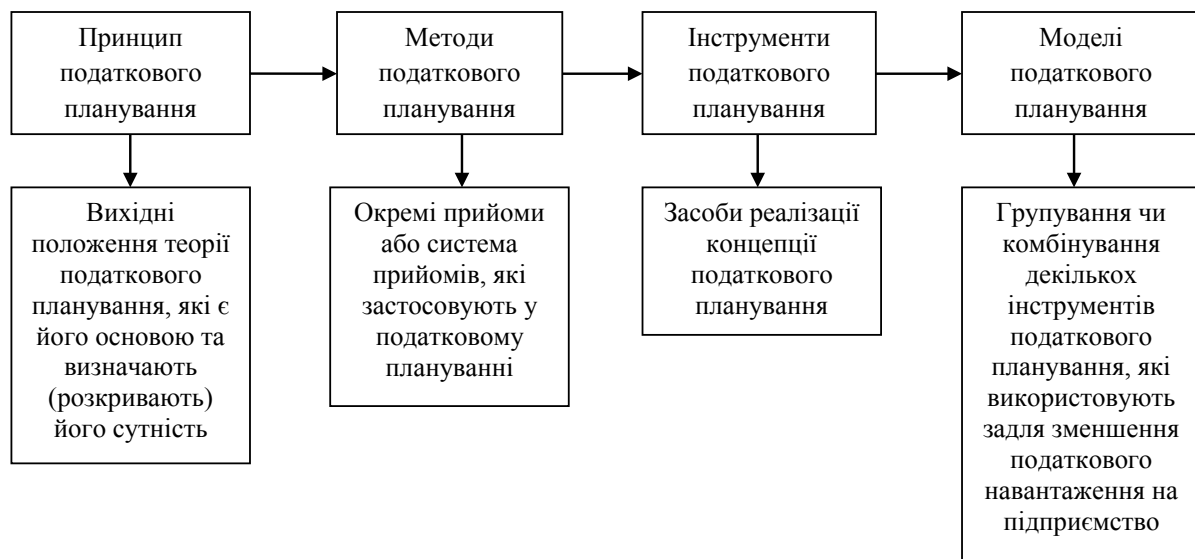

Рис. 1. Взаємозв'язок складників реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організацій

Джерело: [8]

Принципи податкового планування

Принцип	Зміст принципу
Адекватності витрат	Вартість впроваджуваної схеми не повинна перевищувати суму, на яку зменшуються податки.
Юридичної відповідності	Схема оптимізації повинна бути легітимною у відношенні як до вітчизняного, так і міжнародного законодавства.
Конфіденційності	Доступ до інформації про фактичне призначення та наслідки проведених трансакцій має бути максимально обмежений.
Підконтрольності	Досягнення бажаних результатів від використання схеми оптимізації податкових зобов'язань залежить від добре продуманого контролю та існування реальних важелів впливу на всіх виконавців і на всіх етапах реалізації.
Допустимого поєднання форми і змісту	Якщо дійсність трохи прикрашає, то робити це бажано без елементів абсурду.
Нейтралітету	Оптимізацію податкових платежів необхідно проводити за рахунок своїх податкових платежів, а не за рахунок збільшення відрахування контрагентів.
Диверсифікації	На оптимізацію податкових зобов'язань, як один з видів економічної діяльності, можуть впливати різні зовнішні і внутрішні факторів несприятливого характеру.
Автономності	Дії щодо оптимізації оподаткування повинні якомога менше залежати від зовнішніх учасників.

Джерело: [3]

проведення. Слід також співвідносити цілі податкового планування зі стратегічними (комерційними) пріоритетами організації. Крім того, податкове планування має враховувати наступні принципи (табл. 2).

Значення податкового планування як чинника економічного зростання господарюючих суб'єктів зумовлене, перш за все, такими обставинами:

– політична та економічна нестабільність і поправки, що часто вносяться, в податкове законодавство роблять більш конкурентоздатними ті організації, які оперативніше реагують на такі зміни, а зробити це можуть, як правило, тільки господарюючі суб'єкти, що займаються багатоваріантними розрахунками податкової оптимізації;

– податкова економія є резервом для збільшення чистого прибутку фірми і дозволяє здійснювати модернізацію, технічне переозброєння, закупівлю нового устаткування і таке інше, тобто служить джерелом фінансування інвестиційних довгострокових програм і створює основу для фінансової значущості господарюючого суб'єкта;

– максимізація чистого прибутку створює умови для зростання дивідендних виплат і відповідно вартості акції та зростання капіталізації (ціни) фірми.

Податкове планування за умови його правильної організації дає підприємству можливість:

– дотримуватися податкового законодавства шляхом правильності розрахунку податків та інших платежів податкового характеру; звес-

ти до мінімуму податкові зобов'язання; максимально збільшити прибуток; розробити структуру взаємовигідних угод із постачальниками і замовниками; ефективно керувати грошовими потоками і уникати штрафних санкцій.

Висновки і пропозиції. Податкове планування на підприємстві являє собою цілеспрямовану діяльність, орієнтовану на максимальне використання всіх нюансів існуючого законодавства з метою досягнення найвищого фінансового результату шляхом законної оптимізації господарської діяльності підприємства з точки зору її податкових наслідків, тобто податкове планування сприяє оптимізації податкового портфеля на підприємстві.

Можна стверджувати, що податкове планування, впритул взаємодіючи з фінансами, обліком, постачанням, є одним із базових інструментів розрахунку показників ефективності бізнесу, тому що такий розрахунок без обліку податкових наслідків не відображає повну картину економічного стану.

Отже, податкове планування є обов'язковим інструментом менеджменту підприємства при прийнятті фінансових рішень. Впроваджуючи на підприємствах елементи податкового планування, необхідно вирішити питання його організаційного забезпечення, тобто закріпити за виконавцями функції податкового планування, для виконання яких необхідно обґрунтоване використання методів й безумовне дотримання принципів податкового планування.

Список літератури:

1. Бечко П.К., Лиса Н.В. Податковий менеджмент : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
2. Горб В.А. Управління податковими платежами підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.06.01. Маріуполь, 2005. 21 с.
3. Долженко І.І. Методичні засади управління податковими зобов'язаннями підприємства. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Економіка, аграрний менеджмент і бізнес»*. 2012. № 177, ч. 2. С. 210–217.
4. Єріс Л.М. Управління фінансовими ресурсами підприємств переробної галузі Сумської області : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.04.01. Суми, 2004. 20 с.
5. Загородній А.Г., Єлісєєв А.В. Податки та податкове планування підприємницької діяльності : монографія. Львів : Центр Бізнес-Сервісу, 2003. 152 с.
6. Супруненко С.А. Податкове планування як засіб гармонізації взаємовідносин держави та суб'єктів господарювання. *Економічний аналіз : Збірник наук. праць*. 2013. Т. 13. С. 194–200.

7. Ткачик Л.П. Методика проведення податкового аналізу суб'єктами підприємництва. *Потенціал стійкого розвитку та фінансова безпека соціально-економічних систем* : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. (смт Гурзуф, 17-18 жовт. 2013 р.). Сімферополь, 2013. С. 81–84.
8. Zagorodniy A.G., Olikhovskiy V.Ya. Concept of tax planning at the enterprise. *Economics, Entrepreneurship, Management*, 2017. № 4(1). P. 15–24.

References:

1. Bechko, P.K., & Lysa, N.V. (2009). Podatkovi menedzhment : navch.posibnyk [Tax management]. Kyiv : Tsentr uchbovoi literatury.
2. Horb, V.A. (2005). Upravlinnia podatkovymy platezhamy pidpriemstva [Management of enterprise tax payments] (PhD Thesis), Mariupol.
3. Dolzhenko, I.I. (2012). Metodichni zasady upravlinnia podatkovymy zoboviazanniamy pidpriemstva [Methodological principles of enterprise tax liability management]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Seriya «Ekonomika, ahrarnyi menedzhment i biznes»*. vol. 177(2), pp. 210–217.
4. Yeris, L.M. (2004). Upravlinnia finansovymy resursamy pidpriemstv pererobnoi haluzi Sumskoi oblasti [Management of financial resources of enterprises of processing industry of Sumy region] (PhD Thesis), Sumy.
5. Zahorodniy, A.H., & Yeliseev, A.V. (2003). Podatky ta podatkove planuvannia pidpriemnytskoi diialnosti [Business taxes and tax planning]. Lviv : Tsentr Biznes-Servisu.
6. Suprunenko, S.A. (2013). Podatkove planuvannia yak zasib harmonizatsii vzaiemovidnosyn derzhavy ta subiektiv hospodariuvannia [Tax planning as a means of harmonizing relations between the state and economic entities]. *Ekonomichnyi analiz : Zbirnyk nauk. prats*, vol. 3, pp. 194–200.
7. Tkachyk, L.P. (2013). Metodyka provedennia podatkovoho analizu sub'yektamy pidpriemnytstva [Methods of conducting tax analysis by business entities]. Proceedings of the *Potentsial stiikoho rozvytku ta finansova bezpeka sotsialno-ekonomichnykh system* (Ukraine, Gurzuf, October 17-18).
8. Zagorodniy, A.G., & Olikhovskiy, V.Ya. (2017). Concept of tax planning at the enterprise. *Economics, Entrepreneurship, Management*, vol. 4(1), pp. 15–24.